

A 37. OTDK
MŰVÉSZETI ÉS MŰVÉSZETTUDOMÁNYI SEKCIÓ

Fejezetek Székelyudvarhely egyházzenei életének történetéből (1933-1942)

Gáspár Zsófia
Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Református Tanárképző és Zeneművészeti kar
Zeneművészet, BA3
Dr. Sófalvi Emese egyetemi adjunktus

Tartalom

Bevezetés	2
1. Klasszikus zenei kultúra Székelyudvarhelyen.....	4
1.1. Zenei élet a két világháború között	5
1.2. Zenés színházi előadások a két világháború között	6
2. Székelyudvarhely egyházzenei élete az 1930-as években.....	13
2.1. A történelmi egyházak felekezeti kórusai.....	13
2.2. A Szent Miklós plébánia énekkara	14
2.2.1. A Szent Miklós plébánia énekkarának levéltári forrásai.....	14
2.2.2. A Szent Miklós plébánia énekkarának története, működése.....	15
2.3. A Ferences templom énekkara	19
2.4. Intermezzo: a két katolikus kórus egyesülésének kísérlete	20
Összegzés.....	25
Irodalomjegyzék.....	26
Melléklet	27

Bevezetés

Évekig énekeltem az egyik székelyudvarhelyi római katolikus kórusban, ahol a kórus történetéről még az idősebbek sem tudtak sokat mondani. Más erdélyi, egyházzenei múlttal rendelkező városok esetében, így például Kolozsváron a kóruskultúrához kapcsolódó levéltári anyagok, forrásdokumentumok már évtizedekkel ezelőtt feldolgozásra kerültek, viszont nálunk nem. Székelyudvarhely daloskultúrájáról, az 1868-ban létesített Székely Dalegyletről 2018-ban készült monográfia (Katona Zoltán–Varga István *150 éves a Székely Dalegylet 1868–2018*), azonban ebben a kiadványban – érthető módon – a jóval korábbi gyökerű, helyi egyházzenei kultúráról és annak huszadik századi eseményeiről nem esik szó.

A történelmi egyházak a mai napig jelentős szerepet játszanak a város kulturális életében, az egyházi zenei élet részletes dokumentálására azonban mindeddig nem került sor. Fontosnak tartom az elsődleges forrásanyagok felkutatását, a levéltári anyagokkal való munkát és azok digitalizálását.

Kétszakos egyetemistaként Római Katolikus Teológiát és Zeneművészetet tanulok, így a két téma összehozása is közel áll a szívemhez. Egyetemi tanulmányaim első éve alatt már foglalkoztam Székelyudvarhely zenei életével, kutatómódszertan tárgy keretében recenzeáltam a téma egyik összefoglaló kötetét, Farkas Sándor és Zsidó Ferenc *Székelyudvarhely zenei múltjából* c. munkáját.

Dolgozatom témája a székelyudvarhelyi vallásos jellegű kóruskultúra fejlődése, ezen belül egy, a zenetörténészek számára mindeddig ismeretlen, elsődleges forráscsoport, a római katolikus kórus történetére vonatkozó, 20. századi levéltári anyagok vizsgálata és digitalizálása. Ez a gyűjtemény 31 dokumentumot foglal magába (696/g) a Székelyudvarhelyi Szent Miklós Plébánia iratai, Énekkar iratai (1933–1942) 7-es dobozából. A kutatás során a témával kapcsolatos gyűjtőlevéltári anyagok feldolgozását, digitalizálását és egy részletes jegyzék készítését is vállaltam. Kutatásommal és dolgozatommal szeretnék hozzájárulni Székelyudvarhely, a székelyföldi régió egyik legrégebbi iskolavárosa művelődéstörténetének jobb megismeréséhez és a továbbiakban az egyéb, nem egyházi jellegű zenei életének mélyebb felfedezéséhez.

Ez a téma több szempontból is hozzájárul a székelyföldi város kulturális örökségének felderítéséhez, hiszen magába foglal helytörténetet, zenetörténetet, egyházzene-történetet és intézménytörténetet is. A kutatás továbbvitelében a helyi hasznosulás is fontos számomra,

hiszen az eredmények szélesebb körű közzétételével a kortárs egyházi-művészeti együttesek identitásának erősítése is megvalósulhat.

Dolgozatom első fejezetében azt mutatom be, hogy milyen volt a vizsgált város, Székelyudvarhely klasszikus zenei kultúrája, milyen kórusokról tudunk és azok, illetve a filharmonikusok hogyan alakították a zenei életet a városban és a környéken. A második fejezetben kicsit közelebbről vizsgálom a város zenei kultúráját, itt a két világháború közötti időszak lesz fókuszban. Az akkor működő énekkarok, zeneegyletek, színjátszó csoportok munkásságát elevenítem fel. A harmadik fejezetben kifejezetten a székelyudvarhelyi egyházi zenei élettel foglalkozom, ebben a részben a két világháború között működő egyházi jellegű kórusok és munkásságuk kerül előtérbe. Itt térek ki a történelmi egyházak felekezeti kórusaira, részletesen a két vizsgált egyházi szolgálattevő együttes működésére, a Szent Miklós Plébánia énekkarára és a Ferences templom kórusára is. Ezt követően egy kis intermezzo következik, amelyben a Szent Miklós Plébánia és a Ferences templom énekkara között 1936-ban körvonalazódó egyesítés kérdését ismertetem. Végül – de nem utolsó sorban – egy rövid összegzés található a dolgozatom végén, melyben összefoglalom a kutatásommal kapcsolatos gondolataimat, az eddig elért eredményeket és a további munkára való előre tekintést. A dolgozat legvégén pedig mellékletbe illesztettem a kutatásom során felhasznált, valamint idő, illetve történeti adatok szerinti szempontok alapján elkészített levéltári jegyzéket.

1. Klasszikus zenei kultúra Székelyudvarhelyen

„Gyökértelen fa nem hajt virágot. E város művelődési életének mai gazdag termésében föllelhetjük a távoli múltat is, amelyből kultúrája viharállóan kibontakozott.” Hermann Gusztáv helytörténész találóan fogalmaz arról, hogy szükséges megismernünk Székelyudvarhely klasszikus zenei életének főbb eseményeit. A továbbiakban ezt a folyamatot *Székelyudvarhely művészeti élete* című tanulmánya alapján vázolom.¹

A Székely Dalegylet Férfikarának 1868-as megalakulása és az erdélyi-magyarországi ún. „dalár-mozgalomhoz” való korai kapcsolódása igen jelentős mérföldköve a város zenei kultúrájának.² Farkas Sándor és Zsidó Ferenc *Székelyudvarhely zenei múltjából* című könyvéből megtudjuk, hogy mikor és hogyan alakult meg a helyi Református Dalkör, a Filharmonikus Társaság Vegyeskara, a Szombatfalvi Dalkör, a Szentimrei Földműves Énekkar, a Bethlenfalvi Vegyeskar és létesültek az Iskolai Énekkarok. Tudomást szerzünk arról is, hogy hány versenyen, eseményen vettek részt az említett dalegyletek és karok, továbbá, hogy milyen eredményeket értek el. Kiemelném a Filharmonikus Társaság Vegyeskarának karmesterét, dr. Peltzer Vilmost, aki így fogalmazott: „Vokál-szimfonikus műveket akarok bemutatni Székelyudvarhelyen, és ezt, ha egy kisvárosban meg tudom valósítani, akkor nem éltem hiába.”³

Elsőként a Polgári Zenekarral ismerkedünk meg és megtudjuk azt is, hogy az 1880-as években csak a kezdő lépések voltak meg, a hangszeres együttes igazán 1889-ben szerveződött. Megalakult a Székelyudvarhelyi Filharmonikus Társaság Zenekara, majd Kamarazenekara is. A Filharmonikus Társaság Zenekarának alapját a Filharmonikus Társaság Kvartettje adta, mely egy képzett zenészekből álló vonósnégyes volt. Megalakul a Városi Zenekar és a Doppel Quartet. Az utóbbiról született egyik újságcikkben ezt olvashatjuk: „Elnök nincs, sem díszelnök, sem hat elnök, csak a művészi szépért való határtalan lelkesedés.”⁴

¹ Hermann Gusztáv, Székelyudvarhely művészeti élete, *in*: Hazai Tükör, 1969, december, Kolozsvár.

² Hermann Gusztáv, Székelyudvarhely művészeti élete *i.m.*

³ Farkas Sándor, Zsidó Ferenc, Székelyudvarhely zenei múltjából, Palló Imre Alapítvány, Székelyudvarhely, 2002. 9-16 o.

⁴ Fazakas Sándor, Zsidó Ferenc, *i.m.* 24 o.

A továbbiakban a többi megalakuló kamarazenekarról és zenés kórusról is kapunk képet. Kiemelném ezek közül a Hortus Musicum (a zene kertje) nevű kvintettet, melynek tagjai célul tűzték ki a magyar zeneszerzők műveinek népszerűsítését.⁵

Tudunk arról, hogy a városban szerveztek zenés színpadot is. Eleinte ez annyit jelentett, hogy prózai művek éneketéit adták elő. 1892-ben például az Iparos Önképző és Betegsegélyező Egylet műkedvelő tagjai előadták Szigligeti Ede *A csikós* című népszínművét. Továbbá a Székely Dalegylet Műkedvelő Színjátszói – az egylet vezetőségének támogatásával – évtizedeken keresztül, voltaképpen sorozatban mutatták be a zenés darabokat. „Rendszerint a Dalegylet Zenekara biztosította a kíséretet Kiss Elek és Ungváry János vezényletével, de több alkalommal a Filharmonikus Társaság Zenekara is közreműködött Dr. Peltzer Vilmos dirigálása alatt.” – olvassuk Farkas Sándor és Zsidó Ferenc, *Székelyudvarhely zenei múltjából* című könyvében, valamint a korabeli sajtó anyagaiban. Megtudjuk azt is, hogy volt rá példa, mikor vendégtársulatok előadásain vállalták a kíséretet.⁶ Tudomásunk van arról, hogy városban szerveztek Batók- és Kodály-estet is.

1.1. Zenei élet a két világháború között

Az I. világháború utáni országhatár-változások természetesen hatással voltak a helyi zenei életre is, azonban nem akadályozták azt. 1919–1945. között a városban zajlott a művelődési élet, továbbra is tevékeny volt az akkor már tekintélyes múltra visszatekintő Székely Dalegylet – amely zenekarral is működött – amatőr színjátszó csoportokról tudunk, zenekedvelő dilettánsokról és zenész szakemberekről.

„A klasszikus zene intenzív művelése és a különböző nemzetiségek és társadalmi rétegek közötti közeledés és harmónia elősegítéséért — olvassuk a *Székely Közélet* egyik 1924. évi számában — új zenetársaság alakult.” A következő évben, 1925-ben be is mutatkozik Városi Szimfonikus Zenekar néven Beethoven- és Haydn-művekkel. A zenekar tagjai és a szólisták között románok és magyarok is voltak. Hermann szerint a kulturális közeledés, együttes szereplés számos hasonló megnyilvánulásával találkozunk a jelzett időszakban.

⁵ Fazakas Sándor, Zsidó Ferenc, *i.m.* 17-23 o.

⁶ Fazakas Sándor, Zsidó Ferenc, *i.m.* 31 o.

„A műkedvelő énekkarok és zenekarok műsorán kezdettől fogva szerepel Mozart, Beethoven, Haydn, Schubert, Mascagni, Verdi, Wagner, Grieg, Corelli, Bellini, Mendelssohn, Donizetti és Erkel. A műsorpolitikát illetően bárminemű összehasonlítás a műkedvelők és a rendszeresen Udvarhelyre látogató színtársulatok között, városunk művészalakulatainak kedvez.”⁷

Dr. Balogh József a *Romániai Magyar Szó*ban így foglalja össze a város művelődését a két világháború közötti időszakról: „Székelyudvarhelyen a két világháború között a műkedvelő hagyományokat megőrző és folytató tevékenység képezte szellemi alapját és készítette elő a színjátszó csoportot a később létesült népszínház számára. Ha nem létezett volna a már hosszabb gyakorlattal bíró csapat, melynek munkája nagymértékben hozzájárult az egyes művelődési intézmények, nem utolsósorban a pénzügyi nehézségekkel szembenező Művelődési Ház anyagi helyzetének rendezéséhez, az Udvarhelyi népszínháznak ma nem lenne létjogosultsága.”⁸

1.2. Zenés színházi előadások a két világháború között

Amíg a Polgári Önképző Egylet, a Nőegylet meg az iskolák, sportegyesületek főként a prózai művek felé irányultak, addig a Székely Dalegylet és a Filharmonikus Társaság a zenei tevékenységek (előadások, koncertek) szervezését vállalta.⁹

Figyelemreméltók voltak a zenés és színházi darabok, melyekhez a korabeli sajtóban találunk kritikákat is. A Székely Dalegylet repertoárján a 20. század elején – az eddig adatok alapján – az alábbi operettek, népszínművek, zenés darabok kaptak helyet: *Kaviár* (1912), *A csöppség* (népszínmű, 1922), *Iglói diákok* (1923), *Túl a nagy Krivánon* (1924/25), *A cseregerekek és Limonádé ezredes* (1925), *Bob herceg* (1926), *János vitéz és Tatárjárás* (1927), *Bob herceg* (felújítás) és *A kék postakocsi* (1928/29), *Leányvásár* (1929/30), *Levendula* (1930/31), *Drótostót* (1931), *Marica grófnő és Hamburgi menyasszony* (1932), *Csárdáskirálynő* (1933), *Sztambul rózsái* (1934), *Vadvirág* (1935), *Sárga liliom* (1936), *Grófi Rinaldó* (1937), *Sárga liliom* (felújítás, 1938). Az évente szervezett bemutatók, felújítások sora a helyi előadók rátermettségét és a közönség zenés színházi előadások iránti állandó igényét is jelzi.

⁷ Hermann Gusztáv, Székelyudvarhely művészeti élete *i.m.*

⁸ Dr. Balogh József, Egy nyílt levél kapcsán, *in:* Romániai Magyar Szó, Bukarest, 1993, 1175 szám, november 2

⁹ Hermann Gusztáv, *Székelyudvarhely művelődéstörténete*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2015, 243-244 o.

Tudunk arról, hogy zenés művek előadására nem csupán a Filharmonikus Társaság és a Székely Dalegylet előadásában, hanem az iskolák és a Polgári Önképző Kör szervezésében is nyílt lehetőség. Az *Iglói diákok* például a Székely Dalegylet és a Filharmonikus Társaság koprodukciója volt, viszont a Filharmonikus Társaság önálló projektjei közé tartozott az Owen Hall–Sidney Jones szerzőpáros *Gésák* c. darabja is.

1924-ben egy kis időre Székely Dal-és Zeneegylet néven egyesült a Székely Dalegylet és a Filharmonikus Társaság, ám a közös munka nem tűnt zökkenőmentesnek, így nem tartott sokáig az együttműködés.¹⁰

Kisebb helyi együttesek is vállalkoztak zenés darabok előadására. Révay György (Udvarhely vármegyei tiszttviselő) gyermekoperettjét, a *Tündér királykisasszonyt* a Nőszövetség rendezésében vitték színpadra 1925-ben. Megjegyzésre érdemes, hogy Révay darabját 1925 végén Rezik Károly, a helyi zenekonzervatórium igazgatójának vezetésével Kolozsváron is előadták. Az *Ellenzék* kritikusa szerint az Udvarhelyi szerzőtől várható az erdélyi magyar operett megteremtése.¹¹ A tanítóképzősök 1928-ban Saja Sándor zenéjével Makkai Sándor *Gyöngyvirág* c. három felvonásos mesejátékát játszották.

Természetesen a műkedvelő egyesületek, vállalkozó kedvű emberek prózai műveket is színpadra vittek.

Az 1922-ben szervezett Pásztortűz-este méltón sorolható ide. Ekkor a pásztortűz szerkesztői és jelesebb írói gyűltek össze, hogy legjobb műveiket egymásnak bemutatva felhívják jobban az emberek figyelmét az irodalom és a zene szépségeire. „*Jött a Pásztortűz írói gárdája, hogy lelkesítsen, buzdítson, a város közönsége pedig méltónak mutatkozott önmagához és múltjához: vendégeit szeretettel fogadta, örömmel hallgatta és lelkesedve ünnepelte.*”

Ezen az estén megtelt a fogadó terem és noha a műsor hosszúra sikeredett, a változatossága és szépsége meg tudta fogni a közönséget. Az estén Reményik Sándor is mutatott be költeményeiből. A szervezők ügyesen osztották meg az egyensúlyt a zenés darabok és a felolvasott, elszavalt versek, novellák, írásos művek között.

¹⁰ Katona Zoltán–Varga István 150 éves Székely Dalegylet 1868–2018, Nemzetsratégiai Kutatóintézet, Debrecen, 2018, 26 o.

¹¹ Hermann Gusztáv, Székelyudvarhely művelődéstörténete i.m. 245 o.

Ezen az estén került bemutatásra a nemrégiben alakult Filharmonikus Társaság által, karvezetőjüknek, dr. Peltzer Vilmosnak két szerzeménye, a *Harctéri levél*, és a *Házi induló*. A későbbiekben a Székely Dalegylet is fellépett az esten.¹²

Összességében elmondhatjuk, hogy a zenés színházi előadásoknak mindig volt közönségük Udvarhelyen. Sokszor akadt arra példa, hogy egy-egy művet hat-hétszer is előadtak az azt övező nagy érdeklődésre való tekintettel. Voltak olyan darabok, amelyekkel a szomszédos városokba is ellátogattak.

A szervezők a zenés színpadi előadások sikerét – többek között – annak is köszönhatték, hogy az Udvarhelyi közönség ízléséhez igazított műsorpolitikával rukkoltak elő.

A két világháború közötti időszakban feltűntek kiemelkedő művészegéniségek is, akik közreműködése nélkül a nagyobb vállalások nem igazán voltak elképzelhetők. Attól függetlenül, hogy egy aktuális darabot éppen melyik egyesület szervezte, sokszor felkérték őket „vendégmentőkre”. A színpadokat és jelmezeket szinte kivétel nélkül mindig Haáz F. Rezső tervezte. Karmesternek vagy zenekarvezetőnek általában Kiss Elek zenetanárt, Peltzer Vilmos vármegyei főjegyzőt, vagy Voszka István törvényszéki bírót kértek fel.

Az egyletek vezetősége és a tagok legtöbbször általában értelmiségi volt. Gyakori esemény volt, hogy a Dalegylet tagjai közös túrákat, piknikezést szerveztek.¹³

Tompa László, a *Székely Közélet* szerkesztője mindig pozitív szavakkal illette a színpadi produkciókat. A *Sárga liliom* premierjéről ezt írja: „...a Székely Dalegylet városunk közönségének olyan előadásban mutatta be, amellyel ismét szép és meggyőző bizonyítást tett erőteljes tevékenységéről és teljesítőképességéről... az előadás úgy a rendezés, mint a szereplők játéka tekintetében megfelelt a legmagasabb követelményeknek.”¹⁴

Volt viszont olyan hangvételi írás is a *Székely Közélet*-ben, mely bírálta az előadásokat. Egy ízben például a cikk szerzője arra irányította a figyelmet, hogy ha csupán a dicsérő szavak tömkelege halmozódik fel az előadások – és az előadók – körül, akkor bizony sok fejlődés nem várható.

¹² JAKLOVSZKY Dénes, Pásztortűz-este Székelyudvarhelyen, in: Pásztortűz, (8. évfolyam, 1-52. szám), „Minerva” R.-T., Kolozsvár, 1922

¹³ Katona Zoltán–Varga István *i.m.* 26 o.

¹⁴ Hermann Gusztáv, Székelyudvarhely művelődéstörténete *i.m.* 246 o.

Találunk olyan zenés előadást a két világháború közötti időszakban Székelyudvarhelyen, amelyre a legigényesebb nagyvárosi közönség is felkapta a fejét, nem beszélve a színikritikáról. A város apraja-nagyja felfigyelt Nyíró József népoperájára, a *Júlia szép leányra*, amelyet 1933-ban Keresztes Károly zenéjével, Révay György rendezésében láthattak. A zenekarvezető Peltzer Vilmos volt, a színpalakat és a jelmezeket Haáz F. Rezső tervezte. Ennél a színműnél a résztvevők, munkatársak száma meghaladta a százat.

Az előadást maga Nyíró József nyitotta meg, kiemelve a székely balladák jelentőségét. A közönség meleg szeretettel fogadta a szerzőt és a művet is. Mint ahogy az *Erdélyi Lapok*ban olvassuk „Julia, a szép leány, Székelyudvarhelyről — ahol megszületett — erdélyi körútra indul, hogy meghódítsa a tiszta művészet számára a már-már kallódó lelkeket.”¹⁵

1938-ban szintén nagy sikernek örvendett egy másik nagyprodukció, a Székely Dalegylet fennállásának 70., jubileumi ünnepségén bemutatásra kerülő Nyíró József, *A Jézusfaragó ember* című drámája. Ezt a darabot vendégjáték keretében előadták Brassóban és Kolozsváron is, nagy sikerrel.

A Szentimrei Földműves Énekkar, az Udvarhelyhez csatolt egykori Szentimrefalva földészeinek kórusa 1936–40 között működött, nagyjából negyven taggal, karmestere Bonda Árpád tanító volt. Az énekkar részt vett a Székely Dalegylet 70 éves jubileumi hangversenyén, a Szombatfalvi Dalkör ötéves évfordulójának hangversenyén 1938-ban, valamint más rendezvényeken is.¹⁶

A Bethlenfalvi Vegyeskar nagyjából ötven taggal működött 1935 és 1944 között. Fábián Ferenc vezette a kórust és arról van tudomásunk, hogy a Bethlenfalvi Művelődési otthonban léptek fel, valamint népdalfeldolgozásokkal emelték a rendezvények hangulatát.¹⁷

Állandó, helyi társulat híján a városban hagyománya volt a vándorszínjátszásnak. Székelyudvarhelyen a vizsgált időszakban évente nagyjából 40–60 közé tehető az előadások, és 30–50 közé a bemutatott színdarabok és egyéb színpadi produkciók száma. 1918–1944 közt évente 10–12 magyar színigazgató igényelt engedélyt a játszásra. Székelyudvarhely a színterületi rendszer részeként a „székelyföldi kerülethez” tartozott, ahova Csíkszereda,

¹⁵ „Júlia szép leány” Elindult a Székelyföldről, hogy meghódítsa Erdélyt, in: *Erdélyi Lapok*, (2. évfolyam, 74-143. szám), Erdélyi Irodalmi Társaság, Kolozsvár, 1933

¹⁶ Farkas Sándor: Énekes muzsika Székelyudvarhelyen, In: *Művelődés*, (38. évfolyam, 1-12. szám, 1985), Casa Scintei, Bucuresti, 1985-06-01 / 6. szám

¹⁷ Fazakas Sándor, Zsidó Ferenc, *i.m.*

Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely is. Eleinte a színtársulatok 3–4 hetes ciklusokra kötöttek szerződést. 1923–1924-ben Székelyudvarhelyen például Fehér Imre színigazgató társulata játszott. A társulatok, egymást váltva, mindig 2-3-4 hetes szezonokra béreltek termet.

A gazdasági válság éveiben (1929-1933) és az azt követőkben az emberek felhagytak a színházlátogatással. Ehhez hozzájárult az, hogy megélhetésük nehézkessé vált. Az igényes színházi közönségnek pedig csak fokozás lett volna azt a változást végig nézni, ahogy az irodalmi szépségeket lesöpri a színről a könnyedebb műfajokhoz tartozó operett és a bohózat.

A *Székely Közélet* próbálta felhívni a figyelmet arra, hogy a műsorpolitikában változtatások szükségesek és a komoly, irodalmi művekre továbbra is foltos lenne figyelmet szentelni. Ahogyan a színigazgatókkal kezdett kis csatát a lap, úgy a nézőket is bírálta, mondván, a bohózatoknál teltházast előadások vannak, míg a világirodalmi jelentőségű értékek csak 50-60 néző méltatja figyelemre. Ez az állapot még 15 évvel később is fennállt.

A két világháború közötti időszakban a Székely Dalegylet és a Filharmonikus Társaság jóvoltából lehetett állandó zenei életéről szó. Egyéb fellépései mellett mindkét társaság rendszeresen tartott évente nagyszabású hangversenyeket.

A Székely Dalegylet már a kezdetektől, azaz 1921-től tagja volt a Brassóban létrejött Romániai Magyar Dalosszövetségnek, míg a Református Dalkör 1928-ban, nem sokkal megalakulása után csatlakozott.¹⁸ A Dalosszövetség Kolozsvárról vezette a Romániai magyar kórusok tevékenységét. Többek között karvezető képzéseket, dalos versenyeket szervezve és új zeneművek kiadását lebonyolítva járultak hozzá a kórusok munkájához.

A Filharmonikus Társaság repertoárjában nézelődve olyan neveket találunk, mint Wolfgang Amadeus Mozart, Ludwig van Beethoven, Josph Haydn, Franz Schubert, Robert Schuman, Richard Wagner, Edvard Grieg, Gaetano Donizetti, Pietro Mascagni és Erkel Ferenc.

A Református Dalkör a vegyesskarok között díjat nyert 1931-ben, és 1935-ben is első helyeztként érkezett haza a versenyről.

¹⁸ Bíró Edit, A Székelyudvarhelyi vegyeskar rövid története, in: Udvarhelyi Híradó, Infopress nyomda, Székelyudvarhely, 2003

A városban egyre gyakoribb lett, hogy hivatásos zenészek koncerteztek. Ilyenek voltak többek között Zsizsmann Rezső és Haják Károly, 1921-ben, valamint Palló Imre – akinek a nevét viseli a ma Székelyudvarhelyen működő zeneiskola – 1921-ben és 1927-ben.

Giuseppe Verdi *Rigolettó*ját és Giacomo Puccini *Toscáj*át 1926-ban a Bukaresti Operaház vendéglőadásában láthatta az Udvarhelyi közönség.

Sajátosság volt a Székelyudvarhelyi zeneegyletek és dalárdák részéről az, hogy egybekötötték az irodalmat a zenével. 1936-ban például a Székely Dalegylet és annak zenekara koncertjén Tompa László verseiből és Nyíró József novelláiból olvastak fel.

Bartók Béla és Kodály Zoltán neve is ismert volt, a húszas évektől kezdett a két zeneszerző művészetével ismerkedni helyi közönség. Pozitívum volt, mikor a Székely Dalegylet fennállásának 70. jubileumára rendezett hangversenyen felcsendült egy Kodály-dal is. A *Székely Közélet*ben Tompa László az ünnepélyt bírálva borúsan jegyezte meg, hogy bár nem fogadta rosszul a Kodály-dalt a közönség, a dalegyletek mégis tartózkodtak attól, hogy állandó műsorukon szerepeltessék a két magyar zeneszerző alkotásait. 1938–1943 között több próbálkozás is volt arra, hogy megszeretessék Kodály és Bartók műveit, ám ez a jövő évtizedek feladatának bizonyult.

Hermann Gusztáv így fogalmaz a *Székelyudvarhely művelődéstörténete* című tanulmányban: „A város szellemi életének irányításában nagy szerepe volt a nyolc évtizeden át, 1872-től 1950-ig megjelenő helyi hetilapoknak, folyóiratoknak. Hirdettek, mozgósítottak, lelkesítettek, bíráltak, egyszóval: szerveztek és ízlést formáltak.”¹⁹

A két világháború között a magyar kórusmozgalmat összefogó Romániai Magyar Dalosszövetség tagjaként a Székely Dalegylet tevékeny részt vállalt a dalkultúra ápolásában. Az egylet énekkara, szimfonikus és fúvós zenekara biztosította a zenei élet állandóságát a városban, de előfordultak olyan előadások is, amelyeken a zene és az irodalom egybefonódott. A második világháború után egy ideig szünetelt a Dalegylet tevékenysége, de 1958-ban a város már megünnepelte a kórus fennállásának 90.-ik esztendőjét.²⁰

¹⁹ Hermann Gusztáv: Hazai tükrök, in: Korunk, (28. évfolyam 12. szám), întreprinderea Poligrafică, Kolozsvár, 1969

²⁰ Katona Zoltán–Varga István *i.m.* 52-53 o.

A második világháború végéig a műkedvelő színjátszók és a dalosok tevékenysége nagyon egybefonódott. A két világháború közötti időszak ezért igencsak színes volt a székelyudvarhelyi Dalegylet életében, hiszen az állandó hangversenyek dalos versenyek mellett a színielőadásokban is részt vettek a kórus tagjai. Forrásaink szerint az 1922 és 1937 közötti időszakban tartották a legtöbb előadást, ez egy nagyon aktív periódusa volt a műkedvelő dalosoknak, zenészeknek és színjátszóknak.²¹

²¹ Katona Zoltán–Varga István, *i.m.* 28 o.

2. Székelyudvarhely egyházzenei élete az 1930-as években

2.1. A történelmi egyházak felekezeti kórusai

A város egyházzenei életének tekintetében fontos megemlíteni, hogy a Székelyudvarhelyi Szent Miklós hegyen feltehetően már 1332-ben templom állhatott. Továbbá a református és az unitárius egyházközségek is igyekeztek a zenét nem háttérbe szorítani. Lényeges információ, hogy az egyházi jellegű kórusok is láttak el világi szolgálatot.

A Református Dalkört Benkő József szervezte és vezette. Az együttes 1928. március 28.-án, elsődlegesen csak férfikarként indult. Egy évvel később szerveztek nőikart is. A továbbiakban külön-külön, valamint összevont felállásban, vegyeskarként is szerepelt. A Dalosszövetségbe megalakulása után egy évvel, 1929-ben lépett be a Református Dalkör. Aránylag kevés idő alatt már nagy sikereket tudhatott magáénak, ide tartoznak koncertek, hangversenyek, irodalmi estek és egyéb műsorok. Jó visszhangja volt a korabeli helyi sajtóban. A Dalkör tagjai számos versenyen vettek részt, jó eredménnyel. Ambiciózus vezetője, Benkő József a Dalosszövetség országos versenyein részt vett református kántortanítók listáján háromszor is szerepel, elsőként 1931-ben, majd 1935-ben és végül, nem sokkal halála előtt, 1938-ban.²² Alapító karnagya, Benkő József halálát követően (1938) öt év leforgása alatt a reformátusok dalárdájának öt karnagya is volt. Az 1940-es évektől egyre nehezkesebbé vált a munka a katonai behívók és a háborús körülmények miatt számukra.

A Szombatfalvi Dalkör is részt vállalt az egyházzenei szolgálatban. Az ifjúság Szombatfalván 1920–1927 között táncmulatságokat szervezett, amelyek színielőadásokkal voltak egybekötve és az onnan beérkező jövedelmet a helyi „népház” építésére szánták. A városi tanács jóvoltából egy telket is kaptak 1927-ben, hogy arra székházat tudjanak építeni a rendezvényekhez. 1933. május 6-án a gazdakör közgyűlésén választották be Hajdú Árpád kántortanítót az egyesület vezetőségébe, aki néhány hónap múltán egy vezetőségi ülésen kezdeményező javaslatot tett egy ifjúsági dalárda megalakítására, amely megfelelő keretben működne. A vezetőség egyhangúlag elfogadta a javaslatot és kimondta a Dalkör megalakulását. Az első fellépésre 1934. március 10-én került sor, műsoros estély keretében. A jegyzőkönyv szerint „a dalárda

²² Benkő András Református kántorképzés Erdélyben a két világháború között-II, in: Egyházzene.hu, forrás: https://mez.egyhazzene.hu/pdf/03/03_04_473484.pdf

Hajdú Árpád vezénylete alatt a műsor színvonalát emelte ki.²³ Egy fél év elteltével, 1934. novemberében zászlószentelési ünnepséget tartott az Ifjúsági Egyesület. A dalárda minden tagja vonult a zászló alatt, amelyre mottóként a következőket hímezték: „Mi jót, szépet szíved érez, dalként mondja ajkad”. Az énekkar öt éves fennállását ünnepelte 1938-ban, az ünnepélyre hivatalos volt a város összes műkedvelő kórusa. A Szombathelyi Dalegylet 1940-ben feloszlott.²⁴

Bár tudjuk, hogy Bethlenfalván is volt kórus ebben az időszakban, nem valószínű, hogy egyházi jellegű munkát folytattak volna, így nem soroltam őket ide. A Szombathelyi Dalkörrel sem tudható pontosan, hogy mennyire folytatott vallásos jellegű munkát, a zászlószentelési ünnepségről feltételezem, hogy nem álltak távol az egyháztól.

2.2. A Szent Miklós plébánia énekkara

A város katolikus gyülekezetei közül a Szent Miklós plébánia az egyik legkorábbi. Zenei életéről mindeddig keveset tudunk.

2.2.1. A Szent Miklós plébánia énekkarának levéltári forrásai

A Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Székelyudvarhelyi Gyűjtőlevéltárában megvizsgáltam a Székelyudvarhelyi Szent Miklós Plébánia iratait, azon belül is az Énekkar irataival foglalkoztam. Ezeket a 20. századi, zenei vonatkozású levéltári anyagokat érdemben még nem kutatták, így különlegesnek éreztem magamat, hogy én lehetek az első ember, aki tüzetesebben is tanulmányozhatja ezeket az iratokat, jegyzőkönyveket, műsorlistákat és gyűjteményeket. Felelősséggel felruházott kutatói lendülettel ástam bele magam az információk tömkelegébe, a filológiai kutatás módszerét alkalmazva. 31 dokumentumot sorolhatunk ide, az (696/g) Énekkar iratai (1933–1942) 7-es dobozból. (Az általam kidolgozott jegyzéket dolgozatomban mellékletként jelenítem meg.)

Egy részletes jegyzéket készítettem az énekkar iratairól, melyhez figyelembe vettem a levéltári forráskutatás módszertanát. A jegyzéket több szempont alapján állítottam össze, lehetőségeim szerint pontosítva, kiegészítve a bennük lévő adatokat. Kivonatot készítettem a jegyzőkönyvekről és digitalizáltam őket.

²³ Farkas Sándor: Énekes muzsika Székelyudvarhelyen *i.m.*

²⁴ Fazakas Sándor, Zsidó Ferenc, *i.m.* 14 o.

A levéltári iratokból körvonalazódó információkat igyekeztem kiegészíteni a korabeli sajtó anyagaival és a témához kapcsolódó, fellelhető szakirodalommal.

2.2.2. A Szent Miklós plébánia énekkarának története, működése

A legkorábbi említés a Székelyudvarhelyi Szent Miklós Plébánia énekkaráról 1932-ből való, egész pontosan február 12.-éről. Ekkor kap engedélyt a Népszövetségtől a működésre, annak rendje, módja és szabályai szerint. Bár az engedélyt megkapták 1932-ben és el is kezdték a munkát, a tényleges megalakulást csak egy évvel később, 1933. májusában mondják ki. Ekkor az alakuló közgyűlés dönt a megalakulás mellett, az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség keretében és mint annak egyik alosztálya kívánnak működni.

A következőkben felállítanak majd egy házszabályt – értesülünk egy későbbi gyűlés jegyzőkönyvének anyagából – valamint a próbák helyszíne és időpontja is kijelölésre kerül (hétfőnként férfikari, kedden nőikari és pénteken vegyeskari, összevont próba.)

A tagoktól kitartó és eredményes munkát vártak, továbbá előírták, hogy kik lehetnek az énekkar tagjai, kik lehetnek pártoló, alapító, vagy éppen tiszteletbeli személyei az egyesületnek. Fontos volt, hogy a tagok a vallási és egyesületi kötelezettségeiknek lelkiismeretesen és pontosan eleget tegyenek.²⁵ Ebből arra lehet következtetni, hogy jobbra csak felekezeti, azaz katolikus tagok voltak és lehettek a kórusban.

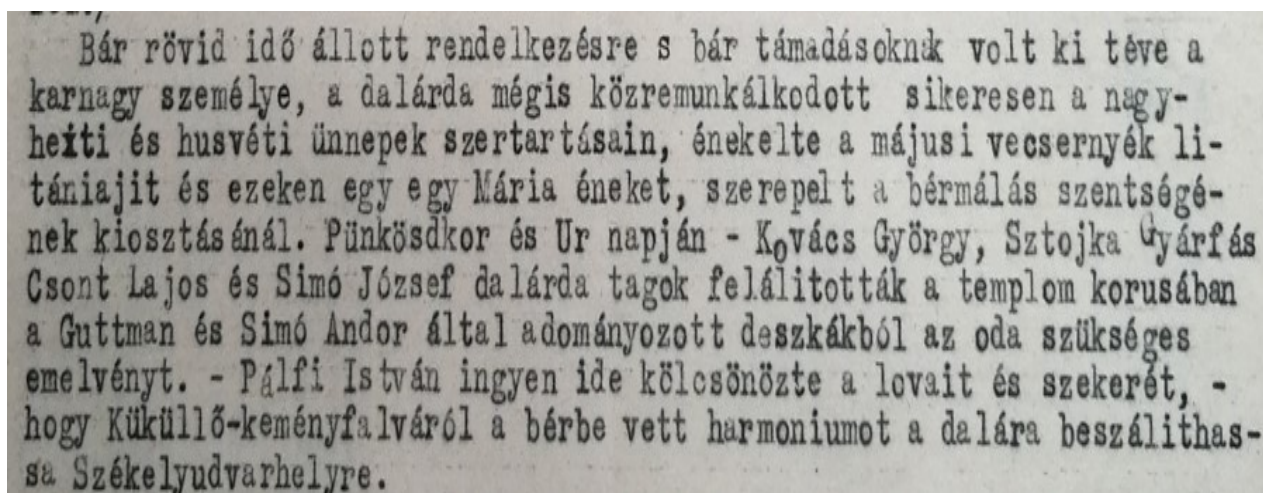
Kicsivel kevesebb, mint egy hónappal később, 1933 június 7.-én egy újabb gyűlés anyaga alapján feltételezhető, hogy a hivatalos megalakulást követő időszakban már akadtak gondok az énekkar szervezése körül. Ekkor Dr. Nagy Lajos elnök kéri az énekkar tagjait, hogy őrizzék meg kezdeti lelkesedésüket, valamint arra törekedjenek, hogy gyarapodjon a tagok száma és az énekkar által nyújtott minőség emelkedjen.

Boda Árpád karnagy szerint nem volt zökkenőmentes az eddigi munka és a rosszakarók megnehezítették a törekvéseiket, viszont az énekkar sikeresen megküzdött ezen nehézségekkel, munkásságát megkezdte. Rövid létezése óta számtalan tanújelét adta, hogy annak ellenére, hogy bár egyelőre nem rendelkezik elég zenei anyaggal (repertoárral), kitartó szorgalma és

²⁵ 696/g. A SZÉKELYUDVARHELYI SZENT MIKLÓS PLÉBÁNIA IRATAI, Tematikusan rendezett iratok, Énekkar iratai 1933–1942, 7-es doboz, *A Székelyudvarhelyi róm. kat. ének-és zenekar ügyrendje, 1933.05.14* nr 3. A továbbiakban: 696/g Énekkar iratai, nr.

lelkesedése biztosítja arra nézve, hogy célját sikeresen elérje majd, és a dalárda tagjainak és pártolóinak közreműködésével máris eredmények mutathatóak fel.

Megtudjuk, hogy eleinte a próbákat nem a plébánián tartották, hanem megpróbálták kölcsönkérni a dalárda számára a katolikus elemi iskola hátsó, kisebbik termét, amit meg is kaptak (jelenleg a Tamási Áron Gimnázium kis épülete). Mivel a kórusnak nem volt hangszere, ezért havonta száz lej ellenében a Ferences Nővérektől béreltek egy harmóniumot. Ezt később lecserélték egy szintén ugyanennyiért bérbe vett harmóniumra, amelyet a közeli Küküllőkeményfalváról hoztak be szekérrel. Az **1. képen** megjelenített jegyzőkönyvi adat részlete erről a hangszerről hordoz információkat.

1. kép: Harmónium beszerzésére vonatkozó jegyzőkönyvi bejegyzés.²⁶

A karnagy felveti a lehetőséget, hogy a választmány írjon a Székely Dalegylet vezetőségének és kérje meg, hogy a dalegylet azon tagjai, akik szeretnének belépni a katolikus dalárdába, azt megtehessék. Dr. Filó Ferencz választmányi tag bejelenti, hogy a feloszlófélben lévő helybeli Filharmonikus Társaság katolikus tagjai megnyerhetőek lennének a dalárda számára és a próbahelység kiválasztásakor – mivel a továbbiakban feltehetőleg több emberre lehet számítani – kéri ezt figyelembe venni.

A továbbiakban az énekkar hivatalos kereteiről olvashatunk a jegyzőkönyvekben. Fontosnak tartom megjeleníteni a kórus működési adatait, hiszen tudomásom szerint még nem kaptak

²⁶ 696/g Énekkar iratai, nr 4., Jegyzőkönyv – Székelyudvarhelyi róm. kat. énekkar választmányának gyűlésén, 1933.06.07.

nyilvánosságot. Az egyesület hivatalos megnevezése: Az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség Udvarhelyi tagozatának ének- és zenekara. Röviden: Székelyudvarhelyi Római Katolikus Ének- és Zenekar.

„Az egyesület célja: Az egyházi ének-és zene művelése, olyan módon, hogy azoknak korban való előadása szentmiséken vagy vallásos jellegű összejöveteleken járuljon hozzá az ünnepélyesség emeléséhez, szolgálja a hívek lelki javát és mindenek felett szolgálja Isten dicsőségét.”²⁷ Ezen cél elérése megkívánja a tagoktól, hogy a vallási és egyesületi kötelezettségeiket pontosan és lelkiismeretesen betartsák és az egyesületi életben főleg, egymásnak kölcsönös megbecsülését tanúsítsák igazi keresztény szellemben. Az egyesület védőszentje Szent Cecília, november 22.-i ünnepét az énekkar közös szentáldozás elvégzésével ünnepli.

Az énekkar tagja lehet minden olyan feddhetetlen jellemű jelentkező, aki kéri a felvételét, és azt a választmány – a karnagy véleménye alapján – jóváhagyja. Az egyesület pártoló tagja lehet minden személy, aki az egyesület erkölcsi és rendszeres anyagi támogatásában részt vesz és akit a választmány felvesz. Alapító tag az lehet, aki az egyesület céljainak anyagi támogatására egy összegben egyszer s mindenkorra 200 lejt fizetett. Az egyesület érdemes egyéneket tagjául meg is választhatott. A rendszeres tagok választók és választhatók. A tagok kötelesek voltak a választmány által megállapított próbákra részt venni, a tagsági díjaikat befizetni és az egyesület céljainak megvalósításában a vezetőség útmutatása szerint közreműködni. Részletesen az elvárások és a kötelezettségek a házszabályban olvashatók. A költségvetést és számadást az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség intéző bizottsága ellenőrizte és hagyta jóvá.

Az énekkar programját időről-időre újratárgyalva az elnöki tanács határozta meg, melynek tagja a plébános, a ferencrendi házfőnök, a világi elnök és a karnagy voltak.

A misék és ünnepek rendjét a következőképpen osztották fel a Szent Miklós Plébánia és a ferencrendiek között: karácsony első napján az énekkar a plébánián szolgált, másodnapján a ferencrendieknél. Úrnapján a plébánián, Úrnap vasárnapján a ferenceseknél. Május és október vecsernyéken az első és a negyedik vasárnap volt a plébániáé, a második és a harmadik a

²⁷ 696/g Énekkar iratai, nr 3. i.m.

ferenceseké. Szent Ferenc napján a ferenceseknél énekeltek, Krisztus Király ünnepén a plébánián. Esetleges különleges ünnepeken úgy, ahogy azt a szükség megkívánta.

A jegyzőkönyvek tanúsága szerint templomi hangverseny a két templomban felváltva volt tartandó, amennyiben már körülmények nem befolyásolták ezt. Az énekkar tagjai szavazattal döntöttek arról, hogy szeretnék-e a templomon kívül is fellépést elvállalni, valamint dalosversenyeken indulni.

A szereplésekből befolyt összegeket az énekkar szükségleteire szánták, mint a terem- és harmónium bérlet, a fűtés, világítás és a kották beszerzése. Ha megmaradt pénzösszeg, akkor azt a tervek szerint egyenlően elosztva a két templom javára fordították volna. Hogyha szükséges, és megfelelő indoklással kéri, évente egyszer a kórus koncertet adhatott a templom javára. Ezt mind két templom igényelheti egyazon évben, de csak egyszer.²⁸ Láthatjuk tehát, hogy eredetileg a Szent Miklós énekkar mindkét katolikus templom egyházzenei szolgálatát tervezte és vállalta.

Egy évvel később, 1934-ben egy kisebb újjászervezésre volt szükség, hogy életképessé tegyék a kórust. (Ebből arra következtetnek, hogy a kezdeti nehézségek leküzdése csak ideiglenes volt). Az 1935-ös évről nincsen adat, viszont a későbbiek alapján feltételezhető, hogy teljes felbomlásra nem került sor. 1936. márciusában az orgonát igyekeztek megjavítani, erre a kórustagok szervezték a gyűjtést. Ugyanebben az évben merült fel a katolikus kórusok egyesítésének kérdése, melyre később részletesen ki is térek. A jubileumi koncertre készülés és ismét egy újjászervezés volt napirenden 1936. november-decemberében. (A jubileum Szent Miklós ünnepén, december 6.-án van).

Az Énekkar irataiból látható, hogy 1937-ben a kórus saját harmóniumot vásárolt. Ebben az évben egy igazi fellendülés mutatkozott az énekkar életében, hiszen a Székely Dalegylet zenekarával alkottak közös produkciót, Franz Gruber *Cecília miséjének* előadása során, melyre a Székely Dalegylet örömmel adta kölcsön a zenekarát, valamint a jövőbeni együttműködést is tervezték.²⁹

A következő adat 1941-ből való, ekkor is kisebb újjászervezésről, valamint zenekari kísérettel zajló próbáról tudunk, amint épp egy hangversenyre készülnek.

²⁸ 696/g Énekkar iratai, nr 3. i.m.

²⁹ 696/g Énekkar iratai, nr 15., *Székely Dalegylet zenekarának „kölcsön adása”, 1937.03.22*

Az énekkar működését elősegítette, hogy komoly elszántsággal indultak neki a céljuk elérésének és habár próbák elé kellett állniuk sokszor, a munkát a megszakítások és szünetek ellenére sem adták fel. 1948-ban a kórus még örömmel készült egy hangversenyre, melyet sikerrel meg is tartottak.

Érdekesség, hogy a kórus anyagai között megtalálható Owen Hall és Sidney Jones *Gésák* című operettjének kottája, melyről tudjuk, hogy eredetileg a Filharmonikus Társaság önálló projektjei közé tartozott.

2.3. A Ferences templom énekkara

A legenda szerint – olvassuk Orbán Balázs *Székelyföld leírásában* – a ferences szerzetesek kolostora Székelyudvarhelyen először az udvarhelyi várban volt, ahonnan János Zsigmond űzte ki őket, majd egészen 1705-ig kolostor nélkül voltak, míg Lakatos István Kozmási lelkész fel nem ajánlotta nekik az itt lévő birtokát.³⁰

Ma már úgy tartják, hogy a legenda nem igaz, legalábbis a Gyulafehérvári Érsekség oldalán ez olvasható: „A székelyudvarhelyiek által leginkább barátokként emlegetett ferencesek jelenléte a városban több évszázadra nyúlik vissza, de a hagyománnyal ellentétben nem a várban lévő egykori kolostortemplom volt ősi székhelyük, mivel végleges megtelepedésüket csak a 18. század elejétől számíthatjuk.”³¹

A ferencrendieknél működő kórus létrejöttéről nincsenek pontos adataink, viszont azt tudjuk, hogy mikor megalakult a Szent Miklós Plébánia kórusa, akkor a ferencrendiek zárdavezetője is kiemelt helyet kapott a döntéshozatalban, továbbá a kórusnak kötelessége volt nemcsak a saját plébánián szolgálatot teljesíteni, hanem a ferenceseknél is, azaz a Barátok templomában. Ebből arra lehet következtetni, hogy 1933-ban még nem volt a ferencrendieknek saját kórusa.

Ezen elmélettemmel szemben áll a Fazakas Sándor és Zsidó Ferenc *Székelyudvarhely zenei múltjából* című könyvében olvasható azon adat, mi szerint a Filharmonikus Társaság Vegyeskara, valamint a Református Kollégium énekkara karöltve a Ferencrendiek kórusával, illetve a Filharmonikus Zenekar kíséretével, már 1923-ban együttműködött. Ezen alkalommal

³⁰ Orbán Balázs, *A Székelyföld Leírása*, Első kötet, Helikon, Pest, 1868

³¹ Kovács Árpád, Székelyudvarhelyi barátok temploma in: Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség, forrás: <https://ersekseg.ro/hu/node/3349>

(1923. május 10.) részleteket mutattak be Joseph Haydn *A teremtés* című oratóriumából. Ugyanezen év október 28.-án pedig szintén Haydn oratóriumot adtak elő, a *Krisztus hét szava a keresztfán-t*.³²

Ellenben a *Székely Közélet*ben csak a Református Kollégium kara kerül említésre, idézem: „Az első valóban nagy zenei esemény 1923. május 10.-én volt: a Filharmónia ének-zenekara karöltve a Református Kollégium ének-és zenekarával részleteket mutatott be Haydn *A teremtés* című oratóriumából. Ilyen nagy feladatra műkedvelők ezen a vidéken – ezt megelőzően – nem vállalkoztak.”³³

Mindezen információk ellenére, a jegyzőkönyvek szerint 1936-ban már biztosan beszélhetünk a ferenceseknél működő kórusról. Ekkorra már jelentős volt a tevékenységük a városban. Többek között Joseph Haydn *A Megváltó hét szava a keresztfán* oratóriumát is ekkor énekelték, ami valljuk be, igen jelentős teljesítmény, hiszen nem kis énekes- és zenekari apparátust követel a mű előadása.

A Barátok temploma zenei együttesének karnagya Dr. Peltzer Vilmos volt, akiről tudjuk, hogy a Filharmonikus Társaság Vegyeskarának karnagyi feladatait (is) ellátta. Peltzer vármegyei főjegyző volt, és azon emberek egyike, akiket gyakorta felkérték a városban előadásra kerülő zenei jellegű produkciók vezetésére.

2.4. Intermezzo: a két katolikus kórus egyesülésének kísérlete

Tegyük egy kis kitérőt egyházzenei történetünk két katolikus főszereplőjével, egy kérdést alaposan megvizsgálva. Ez pedig nem más, mint a két kórus – a ferencrendiek kórusa és a Szent Miklós Plébánia énekkara – egyesítésének ötlete, valamint kivitelezésének kísérlete(i).

Ugorjunk is egyet, egészen 1936. november 17.-re. Az ekkori gyűlésen felvett jegyzőkönyv ad bepillantást a helyzetbe. Fontos megemlíteni, hogy ez a gyűlés a ferencrendiek énekkarának volt a saját tárgyalása, a gyűlésen nem volt jelen a Szent Miklós Plébánia énekkara, vagy annak képviselője. A közös szándékot bizonyítja, hogy az iratok mégis a Szent Miklós énekkarának hagyatékában maradtak fenn. Dr. Peltzer Vilmos karnagy nagyon örült, hogy csaknem kivétel nélkül jelen voltak az ének-és zenekar tagjai. Megköszönte a kórusnak, hogy fáradságos

³² Fazakas Sándor, Zsidó Ferenc 13-14 o.

³³ Fazakas Sándor, Zsidó Ferenc, 21 o.

munkájukkal, és kitartó lelkiületükkel lehetővé tették, hogy az együttes ismét fényes sikert arasson előadván, a templomi hangverseny keretében Joseph Haydn *A Megváltó hét szava a keresztfán* világhírű oratóriumát és ahogyan a karnagy fogalmaz: „és pedig olyan precizitással, hogy a tárgyilagos kritika ezen hangversenyt városunk zenei életében páratlan teljesítményként emlegeti.”³⁴ Ez a siker bizonyíték arra nézve, hogy igenis jelentős és életképes a kórus. Szó esik arról, hogy amennyiben jogilag is megalakulnának, akkor még jelentősebb művészi munkát tudnának kifejtetni.

Érdekesség, hogy a gyűlésen, mint korelnök, az a Boga Lajos főgimnáziumi igazgató is jelen volt, aki csupán pár hónappal korábban került Udvarhelyre, azelőtt Csíkszeredában volt. Úgy tudta, hogy a jelenlévő zenei együttes csak töredéke azon filharmonikus társaság ének-és zenekarának, amely társaság ezen városban több éven át oly sikeres tevékenységet fejtett ki, hogy működésére a szomszédos vármegyék zenekedvelő közössége is felfigyelt. Véleménye szerint nincsenek egy táborban azok, akik érdekeltek a zenében. Azt gyanítja, hogy a rossz viszonyok meggyengítik a zenei előrehaladást, s kéri inkább a békés együtt dolgozásra fektessék a hangsúlyt.

Megtudjuk, hogy nem akkor került fel napirendre a kórusok egyesítésének az ötlete, már két hónapja, 1936. szeptemberében is tárgyaltak róla (eredménytelenül). Az egyesítést nem mindenki tartotta jó ötletnek, három énekkari tag például ellene szavazott. Mivel a feltételekről ez idáig nem tárgyaltak, levették napirendről a feltétlen egyesítés kérdését. Viszont tudomásunk van arról, hogy éppen ezen tárgyalásokra való tekintettel az Egyházközségi énekkar fel is függesztette működését. Az értekezlet utáni harmadik napon az egyházközségi énekkar újra elkezdett (önállóan) működni, ezért mind két részről felfüggesztették az egyesülésre való szándékot.

A gyűlés következő mozzanatában arra látunk törekvést, hogy egyik tábor – a ferencesek énekkarán belül – meggyőzze a másikat, hogy miért lenne jó, illetve miért nem a kórusok összevonása. Pozitívként említették, hogy az egyesülés megalapozná a kórus jövőjét, megerősítené azt, és ha a karmester akadályozva lenne a munkában, létszámukra való tekintettel kevesebb a valószínűsége, hogy a kórus felbomlana. Ebből a szempontból a kórusnak érdeke volt az összevonás.

³⁴ 696/g Énekkar iratai, nr 9., *Jegyzőkönyv – Ferencrendiek templomi ének és zenekara, 1936.11.17.*

Viszont felmerült, hogy kétfelé osztják a kórust. Ez már egy kicsit nehezebb kérdés. Az elgondoltak szerint lenne egy „népies”, azaz egyszerűbb templomi ének művelők társasága és egy úgynevezett „művész-csoport”, mely a magasabb egyházi zenét művelő, haladók kórusa lenne. Felemerült a kérdés, hogy ez a „népies” kar tagjaiból ez vajon milyen érzéseket váltana ki? Viszont mégiscsak szükség van komolyabb zenével foglalkozó társaságra is. A gyűlés tagjai indítványozták, hogy a kórus igyekezzék olyan megállapodást kötni az egyházközségi énekkarral, amely szerint az Egyházközségi Énekkar csakis népies templomi ének (népmisék) művelésével foglalkozzék, míg annak magasabb egyházi zene művelésére alkalmas tagjai a ferencrendiek együttesével együtt alakítsanak egy, a Szent Kereszt Szövetsége alatt működő ének-és zenekart, mely köteles mindkét templomban a zenés szolgálatot egyformán ellátni, a már korábban kidolgozott munkaterv szerint. Ennek kapcsán felállítottak volna egy bizottságot, amely felveszi a kapcsolatot az esperes úrral, és az Egyházközségi Énekkar véleményét is feltérképezi.

A ferencrendieknél működő kórus néhány tagja úgy vélekedett az Egyházközségi énekkar tagjairól, hogy jobb nélkülük a kórus élete, mert „urizálások ott az emberek” és volt rá példa, hogy alapító tagokat nem hívtak meg egyetlen próbára sem. Emellett a felszólaló szerint az Egyházközségi énekkar munkája jelentéktelen, pláne mellettük, hiszen ők már letettek valamit az asztalra. Mi több, hogyha ezen jelentéktelen csoporttal lennének összevonva, munkájuk – és a karnagy munkája – csak hátráltatva lenne. Máskülönben amúgy sem akarnának csatlakozni hozzájuk, mert erre már volt téve kísérlet – van, aki úgy tudja, hogy volt, van aki egyáltalán nem hallott ilyesmiről – amit az Egyházközségi Énekkar el is utasított.

A ferencrendiek énekkara (attól félve, hogy olyanok is bekerülnek, akik nem odavalók) kéri, hogy ha sor kerülne a művészcsoport megalakítására, oda csak szigorú házszabályok keretei között lehessen bekerülni.

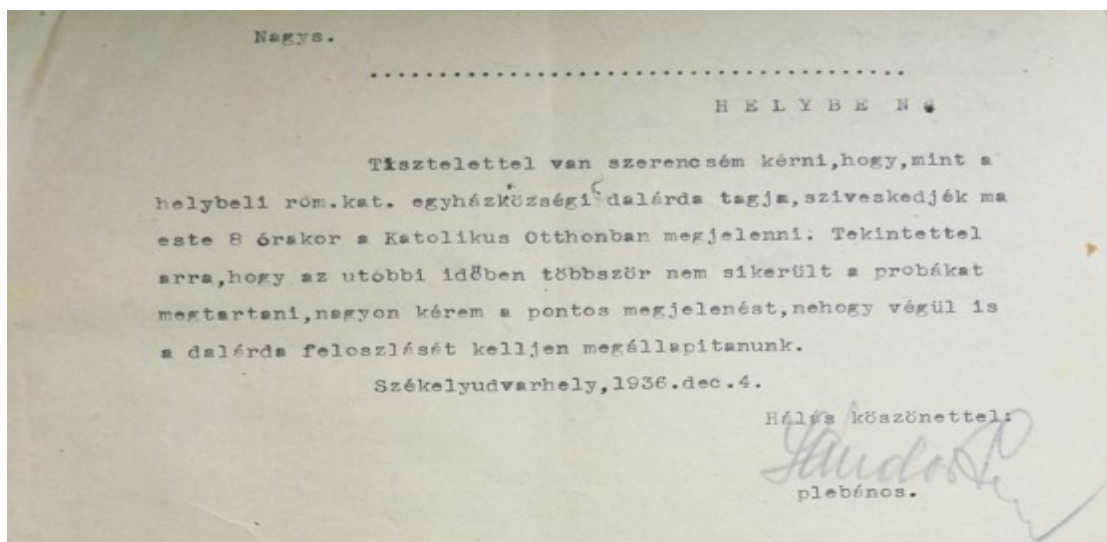
Értesülnek arról, hogy éppen ezen a napon elkezdte újra működését az Egyházközségi énekkar, amit rájuk való tekintettel függesztettek fel eddig. Valamint az előző (1936. nov. 13.-i) gyűlés után a Ferences zárdafőnök és az esperes abban egyeztek meg, hogy ameddig egyezés nem születik, addig hagyják működni a két kórust külön-külön.

Egy énekkari tag javasolja, hogy tartsanak titkos szavazást arról, hogy szeretnék-e az egyesülést az Egyházközségi Énekkarral. Ezt a korelnök, Boga Lajos rögtön el is utasította, mondván, hogy ameddig a feltételek nem tisztázottak, nincs hova szavazni. A kívülálló,

pártatlan Boga nem hajlott erre, felhívta a figyelmet arra, mennyire fontos az, hogy amit tesznek, azt tiszta szívvel tegyék, és a jóindulat vezérelje munkájukat.

A gyűlés végén kijelentették, hogy az együttes tovább kíván működni, valamint jogilag is meg kíván alakulni a Szent Kereszt Szövetség keretében. Felállították a bizottságot, ami az egyesülésről és annak feltételeiről tárgyal majd. Végül – de nem utolsó sorban – hangsúlyozták, hogy a karnagy dolga ellátni mindkét templomban a zenei szolgálatot.³⁵

A későbbiekben még egy gyűlésről és két levélről tudunk. Az 1936. december 1.-i gyűlés alkalmával azt látjuk, hogy a főesperes-plébános pártolja a kórusok egyesítését, viszont meglepődik, hogy a Szent Kereszt szövetségén belül akarják, ugyanis a Szent Kereszt egyesület a ferencesekhez tartozik, s így a plébánia valójában énekkar nélkül maradna.³⁶ Az első levél 1936. dec. 4.-éről való, amelyben a plébános kéri az Egyházközségi Énekkar tagjait, hogy a sok próba elmaradása után jelenjenek meg a következőn.³⁷ Az alábbi, **2. képen** egy plébánosi kérés található, arra nézve, hogy a tagok jelenjenek meg a próbán, ne kelljen a dalárda feloszoljon.

2. kép: Plébánosi kérés a próbán való megjelenésre.³⁸

³⁵ 696/g Énekkar iratai, nr 9., *i.m.*

³⁶ 696/g Énekkar iratai, nr 10., *Jegyzőkönyv – ferencrendiek templomi ének és zenekarának gyűlése, 1936.12.01*

³⁷ 696/g Énekkar iratai, nr 11., Plébánosi kérés, 1936.12.04

³⁸ 696/g Énekkar iratai, nr 11., *i.m.*

A második levél 1941. június 10.-i, ebben a főesperes-plébános és a ferences zárdafőnök együttesen kéri az énekkari tagokat, hogy szerdán este jelenjenek meg a próbán, hogy egységes kórust tudjanak alakítani.³⁹ A későbbiekben viszont nincs arról információ, hogy ez ténylegesen megtörtént-e.

Mindezekből arra következtethetünk, hogy az egyesülés ténylegesen nem történt meg, viszont próbálkozások lehettek még rá.

A továbbiakban nem rendelkezünk adatokkal a Ferenceseknél működő kórus tevékenységéről.

³⁹ 696/g Énekkar iratai, nr 21

Összegzés

Összegzőképpen elmondható, hogy egy új forráscsoport bevonásával jelentősen bővültek ismereteink Székelyudvarhely 20. század eleji, katolikus egyházzenei történéseit illetően. A vizsgált iratok alapján kijelenthető, hogy a hétköznapi apró-cseprő ügyei, torzsalkodásai mellett a katolikus énekkarok megteremtették a későbbi állandó egyházzenei szolgálat igényét és feltételeit.

A Katolikus Énekkar iratai feldolgozásával úgy érzem, csak meg inkább gyűlnek a kérdéseim. A ferencrendiekénél működő kórusról jóformán semmit nem tudunk ezen csekély anyagokon kívül. Az Egyházközségi Énekkar további életéről nem is beszélve. A második világháború utáni időszakról, a kommunizmusból értelemszerűen szinte semmilyen adat nincs. Legtöbb esetben a kórustagok sem tudják, hogy az énekkar, amelynek tagjai, milyen szakmai múlttal rendelkezik.

A Szent Miklós Plébánia énekkara, azaz az Egyházközségi Énekkar ma *Musica Sacra* néven van jelen a Székelyudvarhelyi egyházi zenei életben, és azt hiszem nem túlzok, mikor azt mondom, hogy tagjainak többsége nem is sejti, hogy az énekkar nemsokára megünnepelheti százszázéves fennállását. Persze erről a száz évről még nekem is sok kérdésem van, hiszen eddig alig egy évtizedet vizsgáltam meg tüzetesebben. Vajon a többi kilencven év hogyan alakult?

Ezzel a témával szeretnék hozzájárulni ahhoz, hogy egy részletesebb, átfogóbb kép jelenjen meg Székelyföld egyik legrégebbi iskolavárosa, Székelyudvarhely egyházi zenei múltjáról és életéről. A továbbiak tekintetében pedig munkámat az eddig fel nem tárt évek eseményeire és a kórusokra szeretném szentelni. Úgy vélem, a székelyudvarhelyi egyházzenei élet szereplőinek, a helyi kórusok tevékenységének felderítése nem csak kultúrtörténeti szempontból jelentős, hanem egyháztörténeti perspektívából is, hiszen vallásos jellegű zenéről és egyesületekről beszélünk, melyek aktívan részt vettek és vesznek máig is a plébánia(k) életében.

Irodalomjegyzék

A SZÉKELYUDVARHELYI SZENT MIKLÓS PLÉBÁNIA IRATAI, Tematikusan rendezett iratok, Énekkar iratai 1933–1942, 7-es doboz. 696/g. Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Székelyudvarhelyi Gyűjtőlevéltár

Benkő András Református kántorképzés Erdélyben a két világháború között-II, in: Egyházzene.hu, forrás: https://mez.egyhazzene.hu/pdf/03/03_04_473484.pdf

Bíró Edit, A Székelyudvarhelyi vegyeskar rövid története, in: Udvarhelyi Híradó, Infopress nyomda, Székelyudvarhely, 2003

Dr. Balogh József, Egy nyílt levél kapcsán, in: Romániai Magyar Szó, Bukarest, 1993, 1175 szám, november 2.

Farkas Sándor, Zsidó Ferenc, *Székelyudvarhely zenei múltjából*, Palló Imre Alapítvány, Székelyudvarhely, 2002.

Farkas Sándor: Énekes muzsika Székelyudvarhelyen, In: *Művelődés*, (38. évfolyam, 1-12. szám, 1985), Casa Scintei, Bucuresti, 1985-06-01 / 6. szám

Hermann Gusztáv Székelyudvarhely művelődéstörténete, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2015

Hermann Gusztáv: Hazai tükrök, in: *Korunk*, (28. évfolyam 12. szám), întreprinderea Poligrafică, Kolozsvár, 1969

JAKLOVSZKY Dénes, Pásztortűz-este Székelyudvarhelyen, in: *Pásztortűz*, (8. évfolyam, 1-52. szám), „Minerva” R.-T., Kolozsvár, 1922

„Júlia szép leány” Elindult a Székelyföldről, hogy meghódítsa Erdélyt, in: *Erdélyi Lapok*, (2. évfolyam, 74-143. szám), Erdélyi Irodalmi Társaság, Kolozsvár, 1933

Katona Zoltán–Varga István 150 éves Székely Dalegylet 1868–2018, Nemzetsratégiai Kutatóintézet, Debrecen, 2018

Kovács Árpád, Székelyudvarhelyi barátok temploma in: Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség, forrás: <https://ersekseg.ro/hu/node/3349>

Orbán Balázs, *A Székelyföld Leírása*, Első kötet, Helikon, Pest, 1868

Melléklet

A székelyudvarhelyi Szent Miklós énekkar működési iratai. Levéltári jegyzék.

Sorszám	Jelzet	Elnevezés	Tárgy	Datálás	Formátum	Megjegyzések
1.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Levél a Népszövetségtől – a dalegylet megalakulásának ügyében	1932.02.12	Hivatalos levél	A Népszövetség mellékeli a megalakuló gyűlés jegyzőkönyvét, valamint az alapszabályokat, melyek alapján történt a megalakulás.
2.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Jegyzőkönyv – alakuló közgyűlés	1933.05.14	Kézírtos jegyzőkönyv	Paál István elnök, (apátplébános) A dalárda hivatalos megalapítása, habár működését már megkezdte az „Erdélyi. róm. kat. Népszövetség” keretében.
3.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	A Székelyudvarhelyi róm. kat. ének-és zenekar ügyrendje – alakuló közgyűlés -	1933.05.14 (17)	Kézírtos ügyrend	Az egyesület címe, célja, stb Szent Cecília - védőszent Kik lehetnek az egyesület tagjai, az egyesület pártoló tagjai stb. Egyéb szabályok a próbákkal és magatartással kapcsolatosan, tisztviselő hely üresesés esetében ideiglenes választmány, egyéb sürgősségi eljárások, vagyonkezelés.
4.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Jegyzőkönyv – Székelyudvarhelyi róm. kat. énekkar választmányának gyűlésén	1933.06.07	Kézírtos jegyzőkönyv	Elnök: Dr. Nagy Lajos, Boda Árpád karnagy jelentés: A dalárda megkezdte működését, sok jelét adta, célját eléri, már eredmények! Beszámoló a kezdeti időről, →házzabály tervezet →próba napok és időpontok kijelölése →incasso
5.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Meghívó – értekezlet a dalárda életképessé tétele	1934.11.26	Hivatalos meghívó	Átszervezés – életképessé tevés. A kat. fiúiskola régi helyiségében.
6.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Aláírásiiv – orgonajavítási adományokról	1936.03.23	Kézírtos jegyzék	

7.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Levél – az kórusok egyesülésének halasztásáról	1936.11.16	Kézírtos levél	A jubileumi koncert utánra kéri elhalasztani a kórusok egyesítésének témáját, mert a jubileumra már felkérte a kórust.
8.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Meghívó – megbeszélés és próba	1936.11.17	Hivatalos meghívó	Dec. 6.-ai jubileumi ünnepen való részvétel. Főgimnázium tanári szoba.
9.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Jegyzőkönyv – Ferencrendiek templomi ének és zenekara	1936.11.17	Kézírtos jegyzőkönyv	Dr. Peltzer Vilmos karnagy. Köszönetet mond Haydn <i>A megáltó hét szava a keresztván</i> oratórium kiváló előadásáért. Kéri a jogi személyek jelenlétét. A hivatalos megalakulás döntését – még tagokra várva – elhalasztják. Köszönet a ferencrendieknek, hogy lehetővé teszik a kar működését. Két kar → megállapodás → az Egyházközségi énekkarral. Javaslat a titkos szavazásra. Bizottsági csoport a főesperes-plébánossal való tárgyalásra.
10.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Jegyzőkönyv – ferencrendiek templomi ének és zenekarának gyűlése	1936.12.01	Kézírtos jegyzőkönyv	P. Ambrus kapisztrán zárdafőnök. Peltzer Vilmos karnagy. Felolvassák a november 17.-ei jegyzőkönyvet. A főesperes-plébános pártolja a kórusok egyesítését. (Meglépődik, hogy a Szentkereszt szövetségén belül akarják.) Boga Lajos korelnök. Ragaszkodnak a ferencesekhez. A jogi személy csak másodlagos.
11.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Plébánosi kérés	1936.12.04	Kézírtos kérés	Kéri a tagokat, hogy az esti próbán jelenjenek meg, mert több próba is elmaradt az utóbbi időben, és nem szeretné, ha a dalárda feloszlana.

12.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Ajánlat – Wegestein L. Fiai orgona és harmoniumgyár, Temesvár	1937.02.15	Kézírtos levél	Megtiszteltetés, hogy Sándor Imre főesperes- plébános tőlük szeretne harmoniumot venni. Küldik az ajánlatokat az árakkal és a feltételekkel.
13.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Székely Dalegylet zenekarának „kölcson adási” kérese	1937.03.02	Hivatalos levél	A kat. énekkartól a Dalegyletnek.
14.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Válaszlevél – Harmonium	1937.03.04	Kézírtos levél	A Népszöv. pedagógiai szakosztályától, a főesperes úrnak. Melyik harmoniumokat ajánlják, s miket nem.
15.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Székely Dalegylet zenekarának „kölcson adása”	1937.03.22	Hivatalos levél	A Székely Dalegylet zenekara kíséri a katolikus énekkart a Gruber, <i>Cecilia</i> <i>mise</i> előadása során. További együttműködésről is örömmel tárgyalnak. Levél a főesperes- plébánosnak.
16.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Róm. kat. egyházközségi énekkari hangversenye	Június 3. [1933-41]	Nyomtatott műsor	Székely dalegylettel közös, elnök Dr. Nagy Lajos, Sándor Imre főesperes, karnagy Kiss Elek zenetanár
17.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Autorizám (Engedélyezés)	1937.06.01	Hivatalos engedélyezés	A műsor jóváhagyása.
18.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Autorizație (Engedélyezés)	1938.09.28	Helyőrségi hivatalos engedélyezés	Regisztációs szám: 1215. A Szt. Miklós kórus tarthat próbákat szeptemberben, októberben, novemberben és decemberben, heti két alkalommal, kedden és pénteken 19-22 óra között.
19.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Meghívó – összejövetelre	1941.03.16	Hivatalos meghívó	Főgimnázium előtere.
20.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Meghívó – feltétlen megjelenésre a próbán	1942.03.27	Hivatalos meghívó	-
21.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Meghívó – az egységes énekkar alapítására	1941.06.10	Kézírtos meghívó	A főesperes és a ferences zárdafőnök kérése, hogy jelenjenek meg szerdán este, hogy egységes kórust tudjanak alakítani.
22.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Meghívó – összpróbára	1941.07.16	Hivatalos meghívó	Minél többen jelenjenek meg, mert másképp jövő

						héten nem tudnak a zenekarral próbálni.
23.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Meghívó – a zenekarnak	1941.12.09	Hivatalos meghívó	A zenekar jön el az összpórára. Főgimnázium próbaterme.
24.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Jegyeladási jegyzék	[1933-41]	Kéziratos jegyzék	Dr. Filó, Bíró igazgató, Szt. Ferencrendiek
25.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Névsor	[1933-41]	Kéziratos jegyzék	-
26.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Plébániai és kolostori énekkarok egyesítésének pontjai	[1933-41] Kb 1941?	?	A plébániái az elsőbbségi jog, de: A karnagyot három évre választják, titkos szavazással, szükség esetén segédkarnagyok. Az új tagok kiválasztását a karnagy által kiküldött bizottság végzi. Új tagok, csak a karnagy javaslatával. Templomok beosztása.
27.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	[...] hiányzik az első oldal	[1933-41]	Kéziratos jegyzőkönyv?	Misék és ünnepek beosztása (pleb. ⇔ ferencr.) → a programra vonatkozó szanályok, a külső fellépések, jövedelem, két kar egyesülése
28.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Kitől kinek???	...11.19	Kéziratos nyilatkozat?	„A nov. 19-én nálam járt küldöttség eltávozta után választ nem kaptam, hanem nyilvánvalóvá vált, hogy a tárgyalások [...] egyesülni nem akarunk. Így kénytelen voltam összehívni a régi kart.”
29.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Gyűjtő ív – orgona restaurálásra	[1933-41]	Kéziratos jegyzék	Józsa János főgimn. tanár.
30.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Kimutatás az orgona javítási költségének fedezésére befolyt adományokról	1948.06.09	Kéziratos jegyzék	A hangverseny (máj.27) elszámolása (is).
31.	696/g 7.doboz	Énekkar iratai 1933-1942	Owen Hall–Sidney Jones Gésák – kotta	[1933-41]	Nyomtatott kotta	A Filharmónikus Társaság önálló projektje